

The

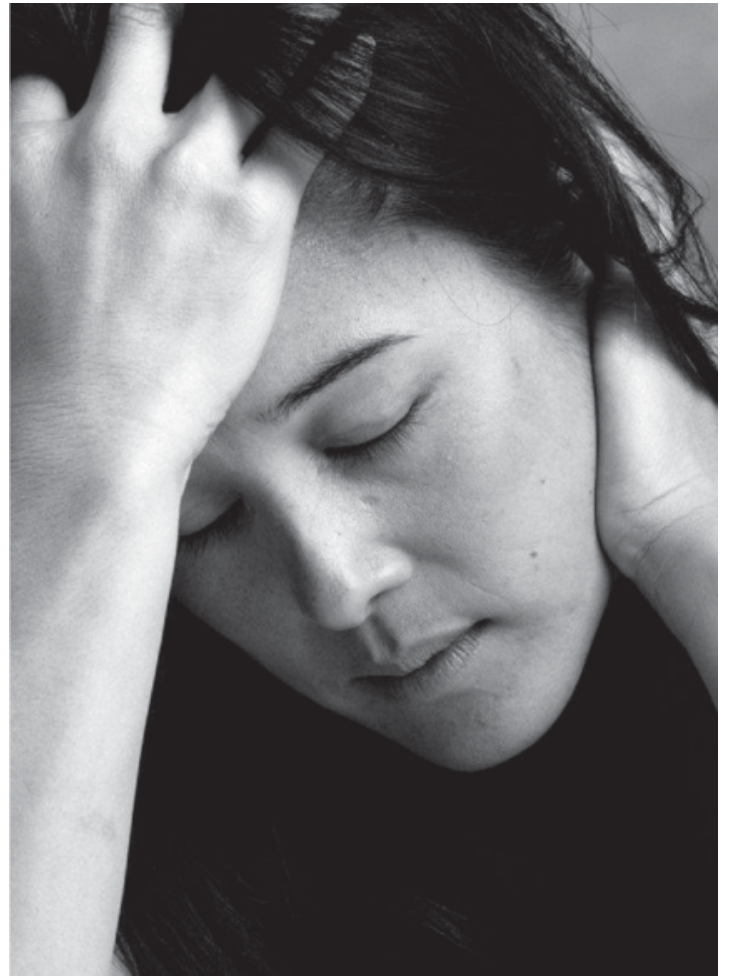
idioms of illness (2)

ฉบับที่แล้ว ผมได้เล่าให้ฟังถึงเรื่องราวชีวิต “ปากัน” หญิงธรรมดา-
สามัญคนหนึ่งที่มีชีวิตตกเหวให้ต้องตกอยู่ในสภาพ “ปากันผีบ้า” โดยหยิบยก
มาจากข้อเขียนของคุณศิริพร เหลืองอุดม พยาบาลชุมชน ที่เขียนลงในหนังสือ
“ความดีที่เยียวยา: เรื่องเล่ากับการแพทย์ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์”¹ ผมได้
ทั้งท้ายไว้ว่าจะลองวิเคราะห์ให้เห็นว่าเรื่องราวชีวิตปากันที่เล่าให้ฟังนั้นจะ
ช่วยให้เราเข้าใจแนวคิดที่ชื่อ “idioms of illness” ได้อย่างไร
ก่อนอื่นเราต้องเข้าใจคำว่า idiom ก่อน หากดูความหมายในพจนานุกรม
idiom เป็นคำนาม แปลว่า **สำนวน, ภาษาเฉพาะท้องถิ่น** เมื่อ idiom แปลว่า
สำนวน ดังนั้น มันจึงเกี่ยวข้องกับภาษาพูดของคนในท้องถิ่นที่ใช้สื่อสารกัน
ในชีวิตประจำวัน เช่น ในสังคมไทยมีสำนวนที่ว่า “**แข่งเรือแข่งพายแข่งได้**
แต่แข่งบุญแข่งวาสนาแข่งยาก” เราต้องเข้าใจด้วยว่าการใช้สำนวนในท้องถิ่น
เราจะไม่พูดมันออกมาตรง ๆ แต่สำนวนมันจะมีลักษณะเชิงอุปมาอุปมัย
(metaphor) อย่างการพูดสำนวนข้างต้น
เมื่อเป็น idiom หรือสำนวนต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่คนใช้สื่อสารกัน มัน
จึงแฝงนัยสำคัญไว้คือ คนที่จะเข้าใจสำนวนนั้น ๆ ได้ก็ต้องเป็นคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในทาง
หรือเข้ามาใช้ชีวิตกับคนในท้องถิ่นนานพอสมควร เพราะสำนวนต่าง ๆ ในทาง
แต่ละท้องถิ่นจะตั้งอยู่บนค่านิยม บรรทัดฐาน ของท้องถิ่นนั้น ๆ ในทาง
กลับกัน สำนวนท้องถิ่นมันก็จะเป็นตัวแสดงให้เห็นถึงค่านิยม ความรู้สึก-
นึกคิดของคนท้องถิ่นซึ่งซ่อนคำอธิบายไว้ในสำนวนนั้น ๆ เช่น สำนวน “แข่ง-

**เรือแข่งพายแข่งได้ แต่แข่งบุญแข่งวาสนา
แข่งยาก**” มันเป็นตัวสะท้อนให้เห็นว่าสังคม
ไทยของเรายอมรับว่าโลกนี้มันไม่เท่าเทียมกัน
ซึ่งปริยายมันก็ทำให้เรายอมรับได้กับปรากฏ-
การณ์ที่สังคมมีทั้งคนที่ร่ำรวยล้นฟ้าและคนจน
ติดดิน

idiom หรือสำนวนในความหมายของ
ย่อหน้าก่อนหน้านี้นี้ จึงไม่ใช่ความหมายตาม
พจนานุกรม แต่เราเรียกว่าเป็น **“สำนวนทาง
วัฒนธรรม หรือ cultural idiom”** ซึ่งสำนวน
ทางวัฒนธรรมนี้แหละจะช่วยให้เราเข้าใจ
แนวคิด “idioms of illness” แต่เป็นในอีก
ความหมายหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่สำนวนทาง
วัฒนธรรมที่สื่อแสดงผ่านภาษาพูดในชีวิต
ประจำวัน เหมือนตัวอย่างสำนวนที่กล่าวมา
แต่เป็นสำนวนที่สื่อแสดงผ่านอาการเจ็บป่วย
อาการทางกาย หรืออาการทางจิตประสาทต่าง ๆ
เราจึงเรียกว่า “idioms of illness” หรือ “idioms
of distress” แล้วแต่กรณี

คำถามที่ตามมาก็คือ แล้วทำไมผู้ป่วยไม่
พูดออกมาตรง ๆ ผ่านภาษาพูดในลักษณะของ
สำนวนทางวัฒนธรรม หรือ cultural idiom
ทำไมต้องสื่อแสดงผ่านภาษากายในลักษณะของ
idioms of illness หรือ idioms of distress จะ
ตอบคำถามนี้ได้ต้องย้อนกลับมาที่เรื่องราว
ชีวิตของปากัน ทำไมจากผู้หญิงธรรมดาสามัญ
คนหนึ่งจึงกลายมาเป็นปากันผีบ้าของชาวบ้านได้
หรือแกล้งลงจะบอกอะไรบางอย่างกับชาว-
บ้านหรือญาติพี่น้อง แต่ไม่มีใครสนใจ ?

หากจำกันได้ ปากันเริ่มมีอาการป่วย
ครั้งแรกก็ตอนที่สามีเริ่มติดเหล้าและติดผู้หญิง
เมื่อสามีไม่ทำงาน ภาระในครอบครัวจึงตก
เป็นของปากันคนเดียว ความบีบคั้นจาก
ภาวะเศรษฐกิจที่หนักเป็นทุนเดิมอยู่แล้วบวก
กับความน้อยเนื้อต่ำใจที่สามีติดเหล้าไม่ช่วย
ทำงาน หน้าที่ยังนำเงินที่ได้จากการรับจ้าง
ไปปรนเปรอผู้หญิงอื่น สภาพบีบคั้นที่รุมเร้า
เหล่านี้น่าที่ปากันจะหาทางออก หรือบอก-
เล่ากับใครได้แม้แต่กับญาติพี่น้อง เพราะ
ชุมชนมองว่าเป็นเรื่องในครอบครัวเรื่องของ
ตัวเมีย เมื่อไม่สามารถบอกเล่าผ่านภาษาพูด
ได้ตรง ๆ การสื่อแสดงผ่านบทบาทของการ
เป็นผีบ้า ซึ่งค่านิยมในสังคมพอที่จะอนุญาต
ให้เดินเร่ร่อนตามหาสามีทั่วหมู่บ้านได้ รวม-
ทั้งอนุญาตให้กันด่าสามีหรือด่าทอใครก็ได้
ซึ่งในภาวะคนปกติการแสดงบทบาทเช่นนี้

ย่อมขัดกับค่านิยม บรรทัดฐานของชุมชน ยากที่ชุมชนจะอนุญาตให้ทำได้ อาการที่ปากันสื่อแสดงผ่านบทบาทการเป็นผีบ้า เพื่อบอกเล่าความทุกข์ทน บอกเล่าภาวะบีบคั้นต่าง ๆ ที่ตัวเองเผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ซึ่งในภาวะคนปกติทำไม่ได้นี้แหละ เราเรียกว่า **idioms of distress**

ไอ้เจ้า idioms of distress จึงเป็นวิถีของคนชายขอบ คนด้อยอำนาจในสังคม ซึ่งกรณีปากันเราจะเห็นว่าค่านิยมในสังคมอิสานแทบไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีสิทธิ์มีเสียง หรือกระทำการใด ๆ ได้ตามอำเภอใจ เพราะถูกครอบงำด้วยค่านิยมชายเป็นใหญ่ แม้แต่สามีกับลูกชายชกต่อยกัน ปากันยังไม่มีอำนาจใด ๆ ไปห้ามปรามทั้งสองคนได้ หรือเวลาที่สามีมีอารมณ์ต้องการทางเพศ แม้ปากันจะปฏิเสธไม่สมยอมตาม แต่ก็มักจะลงท้ายด้วยการถูกทำร้ายร่างกาย ญาติพี่น้องที่แต่งงานอยู่ติดกันก็ไม่มีสิทธิ์ห้ามปราม เห็นเป็นเรื่องในครอบครัวเรื่องของพ่อแม่

กรณีศึกษาของ Mark Nichter² ก็พบในทำนองเดียวกัน Nichter ศึกษาผู้หญิงในวรรณะพราหมณ์ในหมู่บ้านทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย เขาพบว่า อาการทางจิตประสาทของผู้หญิงเหล่านี้บางอาการ เป็นการสื่อแสดงต่อสังคมหรือคนรอบข้าง ผ่านภาษากายหรืออาการเจ็บป่วยในลักษณะที่เรียกว่า **idioms of distress** เพราะผู้หญิงเหล่านี้ในชีวิตประจำวันก็ตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่บีบคั้นอย่างรุนแรงไม่ได้แตกต่างจากปากัน กล่าวคืออยู่ในสังคมชายเป็นใหญ่ มีเครือข่ายทางสังคม (social support network) น้อยถูกจำกัดโอกาสในการระบายความรู้สึกนึกคิด และการขอคำปรึกษาจากคนรอบข้าง พุดง่าย ๆ ว่า ผู้หญิงเหล่านี้ถูกล้อมกรอบด้วยค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม และสภาพตายตัวของผู้หญิงในวรรณะพราหมณ์ มีผลต่อการกำกับพฤติกรรมการแสดงออก ซึ่งสร้างความเคร่งเครียดทุกข์ทนอย่าง

แสนสาหัส และก็เหมือนกับปากันคือ บอกเล่าความทุกข์ทรมานที่ตัวเองเผชิญอยู่แก่คนรอบข้างผ่านภาษาพูดตรง ๆ ไม่ได้

Nichter สรุปในงานวิจัยว่า idioms of distress เป็นมากกว่าการแสดงออก การตอบสนอง และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว แต่อาจเรียกได้ว่าถึงขั้นเป็นยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการรับมือกับปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีการแสดงออกอื่น ๆ ล้มเหลว ไม่เหมาะสม หรือเป็นไปได้

จากเรื่องราวชีวิตของปากันผีบ้า และผู้หญิงในวรรณะพราหมณ์ในงานศึกษาของ Nichter คงพอช่วยขยายความเข้าใจของเราว่าการแสดงออกของอาการเจ็บป่วยใด ๆ ไม่ได้มีสถานะของการเป็นแค่ฝ่ายตั้งรับ (passivism) เพียงอย่างเดียว การสวมบทบาทคนไข้ (sick role) ยังเป็นการกลับบทบาทจากผู้ถูกระทำเป็นฝ่ายพอกระทำการได้บ้างในบางโอกาส เมื่อเป็นเช่นนี้ การแสดงออกของอาการเจ็บป่วยจึงซ่อนรหัสลับอันซับซ้อนไว้ด้วย

ในแต่ละวันที่เรื่องราวและอาการเจ็บป่วยลักษณะต่าง ๆ ไหลเวียนในชีวิตการทำงาน เราอาจต้องเริ่มต้นใส่ใจกับการถอดรหัสสัญญาณอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ของชาวบ้าน โดยเฉพาะอาการเจ็บป่วยของคนทุกชั้นคนยากคนด้อยอำนาจในชุมชน เพราะเขาอาจจะกำลังบอกอะไรบางอย่างกับเราก็เป็นได้

เอกสารอ้างอิง

¹ศิริพร เหลืองอุดม. (2549). “คนตามตะวัน”. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ (บรรณาธิการ). **ความดีที่เยียวยา: เรื่องเล่ากับการแพทย์ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์**. นนทบุรี : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ. หน้า 47 - 56.

²Nichter, M. (1981). Idioms of distress : alternatives in the expression of psychosocial distress : a case study from South India. **Culture, Medicine and Psychiatry**.5(4) : 379 - 408.